

Ondřej Stulík

Univerzum věcí

LIESSMANN, Konrad Paul (2012): *Univerzum věcí. K estetice každodennosti*. Praha: Academia.

Kniha Konrada Liessmana je souborem esejů, které autor buď publikoval v minulosti, nebo vytvořil z vlastních poznámek právě pro recenzovanou knihu (s. 127–128). Autor se dle vlastních slov pokouší najít „myšlenkové drahokamy“, praktické filozofické teze, které můžeme použít při osobním každodenním filozofování, přinášející či vyvolávající údiv z esteticky vnímaných běžných předmětů (s. 9–11). Nutno hned zprvu poznamenat, že se autorův cíl podařilo naplnit jen velmi sporadicky a zmíněných „drahokamů“ čtenář nachází jen poskrovnu.

Liessmann často ve svých esejích balancuje – z hlediska jazyka i struktury textu – mezi filozofií, žurnalistikou a spisovatelsky užitou frazeologií poměrně banálního charakteru. V první (jakési úvodní esejí) se na jedné straně objevují, z hlediska stylu a hloubky, nesourodé věty, např. filozofické uchopení prostoru a času ve smyslu věty: „*Náš každodenní život určuje přítomnost věcí*“ (s. 12); až k patetickým konstatováním: „*Jako přičarované se každé ráno před člověkem vyjevuje univerzum věcí, nikdo neví, odkud se berou, nikdo neví, kam směřují*“ (s. 12). Liessmann *de facto* v první esejí upozorňuje „pouze“ na komplexnost a nepřehlednost dnešní výroby, a to spolu s kapitalizací volného času, která vede k paradoxu permanentní práce při současné vidině „*utopie osvobození člověka od práce*“ (s. 12–19). Takovou „tezi“ lze slyšet a číst u kritiků moderní společnosti, kterých není skutečně málo, přičemž kvalita jejich argumentace je často velmi „pozoruhodná“.

V pořadí druhý Liessmannův esej je už pro čtenáře méně „běžný“. Ano, i zde se vyskytují banální teze, ale esej je více kompaktní a strukturovaný. Autor vychází od redukce vnímání v každodennosti, přičemž souhlasné pokývání hlavou se může čtenáři „přihodit“ například u co do syntaxe vynikající věty: „*Chce-li někdo každodennost přetvořit na vzrušující svět zážitků, očividně nepochopil její logiku a smysl*“ (s. 21). V rámci výše uvedené redukce je estetický požitek u běžně zakoušených věcí prchavý okamžik, který vnímáme po (nutně) krátkou dobu, avšak cyklicky, tj. v každodennosti (s. 23–24). Vytržení z cykličnosti je možné dvojnásobem – násilné přerušování rutiny (např. nehoda) nebo dle Liessmanna pomocí umění, které nestačí jen vnímat, ale porozumět mu (s. 27). Nicméně i zde se může stát, že se umění stane „každodenním“, a tedy i prvkem rutiny, běžnou věcí nevybočující z redukovaného vnímání univerza věcí (s. 29) – opět dle mého názoru nic překvapivého a objevného.

V podobném duchu je i ve třetím eseji zmíněná „kukátková perspektiva“, která je perspektivou vidění světa okolo nás a (opětovná) redukce na to, co se nám „líbí“ (s. 33–34). „*Umění, estetizující pohled, kukátková perspektiva je osvětlujícím a zjasňujícím zrcadlem, v němž se život jeví snesitelný. Bez této perspektivy by se život žít nedal*“ (s. 37).

Bohužel za podrobnější zmínku nestojí ani eseje „*Nejvražednější droga světa*“, věnovaný průmyslově emitovanému kýči, „*Lopata na sníh*“, který se odvíjí od teze, že umění potřebuje interpretaci v rámci kulturních hranic a diskursivních prvků, a také „*Umění poslechu*“, kdy hudba zmasověla a není již klenotem. Všechny zmíněné eseje lze hodnotit jako poměrně zdařilé novinové články do víkendové přílohy, byť obsahují odkazy na filozofické autority – více však nic.

Zajímavější je esej „*Objekty touhy*“, který však čtenáře zláká spíše atraktivním tématem, než samotným obsahem, jak čtenář sám záhy zjistí. Liessmann uvažuje o rozdílu erotiky, umění a pornografie, přičemž se snaží všechny tyto prvky oddělit a zároveň najít jejich specifické propojení. Tak se čtenář například „dozvídá“, že umělecké zobrazení sexuálních pozic povyšuje přitažlivost animality estetickým gestem (s. 66), nebo dále že „*[p]ornografie stimuluje stejnou měrou vzrušení a uspokojení, její osten nemíří proti morálce nebo konvenci, nýbrž spočívá v poukazu na to, že vše lze zredukovat na jednoduchý vzruch, který vyprovokuje bezprostřední reakci*“ (s. 67). I erotika ale trpí pod moderní dobou, neboť je konstituována jako „překvapení založené na skrývání a náhodném odkrývání“, což je v moderní době, dle Liessmanna, marginální díky „odkrývání“ (s. 68).

V eseji „*To bude událost!*“ se Liessmann zamýšlí nad rozdílem zážitkové kultury a „skutečného“ umění. Za zmínku však stojí jen parafráze na protiklad krásy dle Karla Philippa Moritze, již je užitečnost (s. 81). Liessmann tak upozorňuje na „*[n]edostatečnost zážitkové společnosti tržně orientované na kvóty sledovanosti [...]*“ (s. 82).

Nejkvalitnější ze všech esejů, které můžeme v knize najít, je „*Kulatý nesmysl*“ o estetice a sociálních analogiích fotbalu jako hry. Tato kapitola je skutečně „zážitková“ a čtenář se u ní pobaví (méně již u následující kapitoly o projížďkách na závodním kole

a vnímáním přírody okolo sebe v kontrastu podoby fitcentra). Fotbalovou hru, resp. její esteticky fascinující rozměr, dává Liessmann do souvislosti s archetypy, které se jinde v každodennosti v podstatě neobjevují (s. 85). Zároveň je fotbal jak simulací průmyslového pracovního procesu, kdy je čas strukturován a důležitý je výkon, tak také sdílenou solidaritou v rámci sportovního klubu či národního týmu. Dalším prvkem je absence „hraní rukou“, která je dle Andrého Leroi-Gourhana, kterého Liessmann parafrázuje, základním znakem evoluce člověka. Noha tak jako základní nástroj pro hru, primárně pro uvedení míče do pohybu, povyšuje ze své průmyslově podřazené pozice a fotbalistův um „kopání“ je pak více fascinující (s. 86–87). Stejně jako systém klubů přirovnaný k feudální hierarchii je zajímavá i pasáž o vztahu jedince ke kolektivu, který je právě pro fotbal – a moderní společnost – typicky podstatný. Liessmann tento vztah charakterizuje takto: „*[v]zájemná závislost a neustálé pokusy této závislosti uniknout, kdy i zdařilé překročení kolektivu potřebuje kolektiv jako obal*“ (s. 89). Nejzajímavější je však výklad o pravidlech, které simulují morálně-politické zákony života. Skutečně brilantní je v této souvislosti úvaha o pravidlu ofsajdu, kterou Liessmann přebírá od Manfreda Hausmanna. Hausmann zdůrazňuje problematičnost „ducha“ tohoto pravidla, a to v případě, kdy obránci vystaví útočníka ofsajdové pasti záměrně: „*[I]ze říci, že se v tomto pravidle exemplárně manifestuje základní problém etiky: doslovný výklad pravidla proti jeho duchu*“ (s. 93).

Poslední dvě kapitoly pojednávají o diktátu krásy a povaze peněz. Diktát krásy mění svůj charakter a z překrývání (např. make-up) se člověk mění zcela za pomoci chirurgických zákroků a imituje tak život svých idolů (s. 109, 113). Nutno říci, že se zde bohužel opět jedná o poněkud plochou myšlenku. Co do „povahy peněz“ není situace jiná, autor se omezil na zástupnost moderních bankovek vůči věcem samým, které navíc garantuje politická autorita, a také na jejich bezcharakternost danou vyčíslitelností a absolutní hodnotou (s. 120–121, 125).

Závěrem můžeme shrnout, že kniha Konrada Paula Liessmanna je souborem několika esejů, které si kladou za cíl čtenáře „poučit“ o fungování některých věcí okolo něho, a to z hlediska estetiky. Nutno říci, že věci spíše zážitkových a méně podstatných, alespoň z mého pohledu. Struktura jednotlivých esejů je literárně poměrně dobrá, nicméně obsahově plochá a nic neříkající. Nalézt klenoty v běžných věcech se Liessmannovi dle mého názoru nepovedlo, až tedy na některé výjimky (např. v eseji o fotbalu). Nicméně většina zajímavějších pasáží by klidně mohla být vybrána a publikována jako soubor „slavných výroků“ kritiků společnosti a vešla by se na jeden „létáček“ propagující filozofii a společenské vědy, který by byl určený pro uchazeče o bakalářské studium humanitních a sociálních věd.